

Sænkningen af undervandsbåden HAVFRUEN, 29. august 1943

Af Søren Nørby
Soeren@noerby.net

Som fortalt af Vilhelm Carl Tuxen, der i august 1943 var undermaskinmester af 1. grad ved Undervandsbådsdivisionen. Han indtalte i januar 1984 sine oplevelser ved flådens sænkning på bånd. Båndet blev dog glemt og først da sønnen i år oplevede markeringen af 60-året for begivenhederne, kom han i tanke om båndet og dets indhold. Han kontaktede derfor Orlogsmuseet, der med glæde tog imod beretningen.

Følgende er baseret på Tuxens erindringer i 1984 og ikke understøttet af nogen samtidige skriftlige kilder. Den stemmer dog meget godt overens med andre beretninger fra flådens sænkning. Tuxen, der blev født den 19. januar 1901, døde den 15. september 1991.

Indledning

Indtil Tuxens bånd kom for dagen, har den eneste kendte beskrivelse af sænkningen af HAVFRUEN gået på, at undervandsbåden blev sænket af *"nogle resolute marinere, der åbnede lugerne og ventilerne i u-baaden, og for at fuldende værket åbnede de samtidig bundventilerne i Flydedokken og slog hul i dokken med en forhammer"*. Sådan lød ordene

i den samtidige "Beretning om den danske flådes kamp og sænkning den 29. August 1943". Tuxens beretning hiver dog tæppet væk under ovenstående beskrivelse.

Tuxens beretning

Ifølge Tuxen begyndte den 28. august 1943 med et kommandoskift i Undervandsbådsdivisionen. Den hidtidige chef, kommandørkaptajn Gustav Paulsen, afgik om formiddagen og orlogskaptajn A. Linde blev udnævnt til ny fungerende chef. Paulsen skulle, såvidt Tuxen erindrede, overgå til en stilling hos Kronprinsen.¹

Danske undervandsbåde og HENRIK GERNER på Holmen før 29. august 1943. (Niels Erik Hansen).

Tuxen, der den 28. august var ældste tekniske officer i Undervandsbådsdivisionen, havde som resten af flådens mandskab fulgt de tiltagende spændinger mellem de danske og tyske myndigheder i august måned 1943. Han var derfor klar over, at tyskerne samme dag havde stillet den danske regering et skarpt ultimatum, men han blev alligevel overrasket, da begivenhederne tidligt om eftermiddagen begyndte at tage fart. Der kom besked om at al landlov var inddraget, og alle

¹ Her husker Tuxen dog forkert. Det var orlogskaptajn C. Weilbach, der var fungerende chef og som afgik til tjeneste hos som adjutant hos Kronprinsen. Kommandørkaptajn G. Paulsen var ved flådens sænkning på sygeorlov.

officererne blev indkaldt til et møde, hvor eneste punkt på dagsordenen var forberedelser til en mulig sænkning af flådens enheder.

HAVFRUEN til søs i 1941 eller 1942. (Niels Erik Hansen).

Den 28. august lå samtlige søværnets undervandsbåde på Holmen. Kystflådens ledelse havde udarbejdet en liste over hvilke enheder, der skulle forsøge at nå Sverige, og hvilke, der skulle sænkes på Holmen. Ifølge Tuxen blev det hurtigt klart for alle i undervandsbådsdivisionen, at det ikke ville være muligt at undslippe til Sverige.

På mødet kl. 14.00 fik cheferne for HAVMANDEN, HAVKALEN, HAVHESTEN, ROTA og DAPHNE ordre til at gøre deres båd klar til enten hurtig afsejling eller sænkning. Samtidig blev ansvaret for sænkningen af DRYADEN, der lå uden besætning, FLORA og HAVFRUEN, der begge var til hovedeftersyn og ikke sejklare samt BELLONA, der var i dårlig

stand, også fordelt mellem de forskellige ubådschefer. fordelingen blev her, at HAVKALEN skulle sænke DRYADEN, ROTA sænke BELLONA og HAVMANDEN FLORA.

Forberedelserne til sænkningen tog det meste af lørdagen. Stemningen var trykket, men alle udførte arbejdet som de skulle.

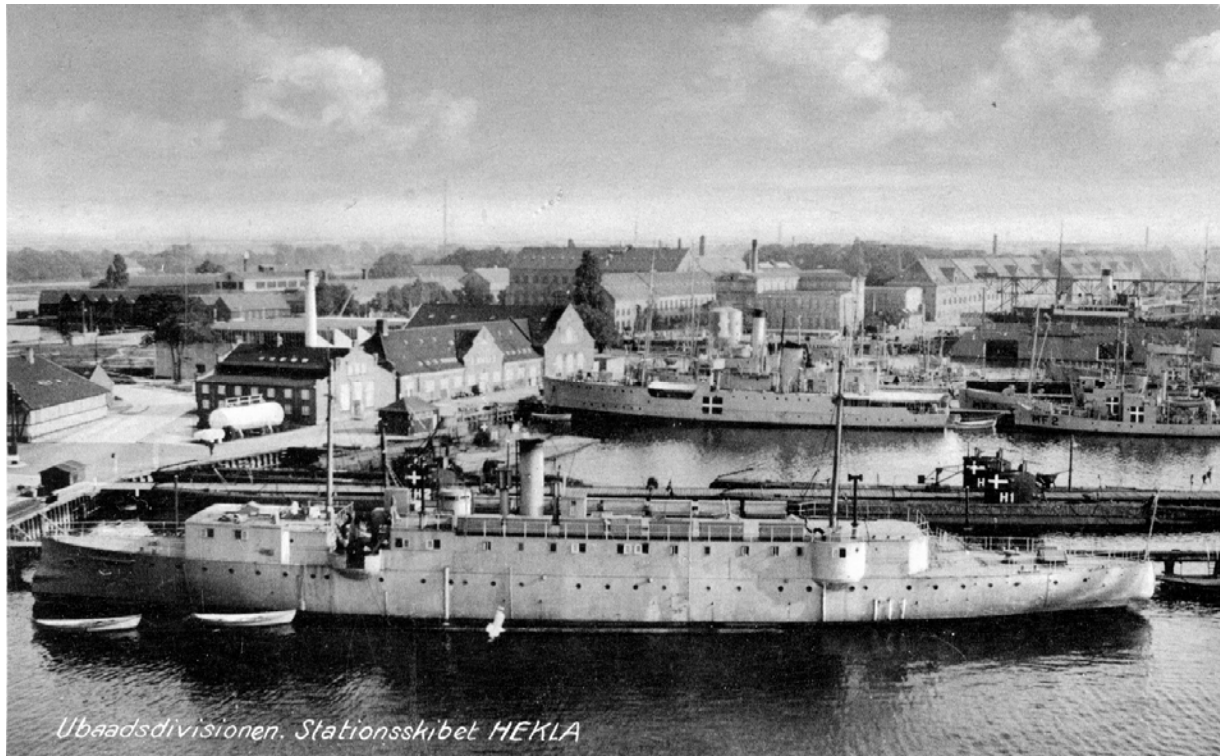
På nær HAVFRUEN, der lå i Flydedok nr. 2 ved Dokøen, lå alle undervandsbådene ved ubådsbroerne, og kl. seks om aftenen blev der etableret søvagt i de ubåde, der var under kommando.

En undervandsbåd af H-klassen i flydedok nr. 2 i 1941 eller 1942. (Niels Erik Hansen).

Otte af flådens undervandsbåde lå ved undervandsbådsbroerne, men den niende, H-klassens HAVFRUEN, lå til eftersyn i Flydedok nr. 2.² Den var ikke under kommando, og Tuxen fik ordre til at stå for dens sænkning, hvis det skulle blive nødvendigt. Efter at have modtaget ordren gik Tuxen som planlagt til køjs ombord på logiskibet HEKLA. Han gav ordre til at han skulle vækkes, hvis der skete det mindste.

² Derudover rådede søværnet over de tre gamle ubåde TRITON, RAN og GALATHEA, der alle var udgået af flådens tal, men fortsat lå på Holmen som flydende oliedepoter. Disse blev ikke sænket og ej heller taget af tyskerne.

Lidt over kl. fire blev han vækket og fik besked om, at flåden var sænket! Trods ordre om det modsatte havde man glemt at vække ham, og HAVFRUEN var derfor ikke blevet sænket. Tuxen fik besked om at alt personel skulle begive sig mod Planbygningen ved Masterkranen, men han besluttede sig for at gøre et forsøg på at udføre den pålagte opgave inden. Da han forlod HEKLA var alle de andre undervandsbåde sænket.

Tuxen sneg sig stille og roligt fra HEKLA og over til Frederiksholm og frem til de to flydedokke, der lå der. Hvad præcis klokken har været på dette tidspunkt vidste Tuxen i 1984 ikke, men han mødte ingen tyskere på turen – faktisk mødte han kun et andet menneske, der var på vej mod Planbygningen. Ifølge Søværnets Generalrapport over begivenhederne på Holmen den 29. august 1943 blev HAVFRUEN sænket kl. 04.15, men noget kan tyde på, at dette ikke er helt korrekt. Det er mere sandsynligt, at klokken har været tæt ved halv fem, før Tuxen nåede frem til Flydedokkene. Tidsangivelsen i Generalrapporten tyder også på, at ingen af de ansvarlige officerer blev bekendt med, at Tuxen ikke var blevet vækket, og at sænkningen af HAVFRUEN derfor blev forsinket.

Kort over Holmen, 1941. Den grønne prik symboliserer HEKLAs position mens den røde er Flydedok nr. 2 og HAVFRUEN.

Flydedok nr. 2 og 3 lå ved siden af hinanden ved Frederiksholms nordside. I dok nr. 3 lå den gamle torpedobåd NARHVALEN, der nu var ombygget til minestryger. Den var også til

eftersyn, men da Tuxen kun havde ordre til at sænke HAVFRUEN, ignorerede han Flydedok nr. 3, og gik i stedet ombord i dok nr. 2.

Flydedok nr. 2 og Flydedok nr. 3 efter flådens sænkning. Mens dok 2 yderst er næsten helt væk og HAVFRUENS tårn kun lige anes, er dok tre med NARHVALEN uskadt. (Frihedsmuseet).

Dokkens maskinhus befandt sig på dens styrbord side, og Tuxen måtte derind for at kunne udføre sænkningen. Da han ikke havde en nøgle

til den låste dør, måtte han knuse dørens glas med sin albue før han kunne få adgang til huset. Vel indenfor søgte Tuxen at regne ud hvilke knapper og håndtag, der ville få dokken til at synke. Efter lidt overvejelser fandt han de rigtige håndtag til åbning af bundventilerne, og da han nu kunne høre lyden af udsivende luft, vidste han at dokken var ved at synke.

Derefter begav Tuxen sig hurtigt hen mod Planbygningen. På vejen så han i det tiltagende dagslys bla. den i Maskingraven sænkede minestryger M2 SØBJØRNEN. Han mødte ingen mennesker på sin vej hen mod Planbygningen.

Vel ankommet til Planbygningen afgav han melding til orlogskaptajn Linde om at dokkens ventiler var blevet åbnet og at den derfor formodentligt var sunket.

HAVFRUEN i den sænkede dok. Her ses også tydeligt dokkens maskinhus, som Tuxen måtte bryde ind i for at få sænket dokken. (Orlogsmuseet)

Tuxen var blandt de ca. 1000 danskere, der kort efter kl. 0500 blev fanget i krydsilden mellem de tyske soldater på Holmen og i flådens leje. Han var blandt officererne, der gik forrest og kunne derfor - uden rigtig at være klar over hvem, der skød og hvorfor – nå i dækning i Spantelloftsbygning. Tuxen husker ikke selv, hvordan han kom ind i bygningen,

men her gemte han sig i nogen tid. Da han lidt senere hoppede ud af vinduet for at komme væk, blev han desværre straks taget til fange af tyskerne.

Tyskerne samlede de danske officerer og marchen fortsatte. Da den gruppe, som Tuxen befandt sig i, kom over Nyholms bro, kunne han for første gang se, hvordan det var lykkedes ham at sænke

Flydedok nr. 2 og HAVFRUEN. Da undervandsbåden var til tank-eftersyn, lå den med alle tankdæksler, bundventiler m.v. afmonteret og havvandet var derfor trængt ind og havde ødelagt ubåden.

HAVFRUEN fotograferet fra Toldbodssiden af Københavns havn. I baggrunden ses den sænkede minestryger SØBJØRNEN og Nyholms bro. (Frihedsmuseet).

De danske officerer blev bragt til Orlogsværftets kontorbygninger og her mødte de den herostratisk berømte tyske Korvettenkapitän Petersen. Han, der var leder af det tyske angreb på Holmen, var meget vred over den danske sænkning af flådens enheder, og Tuxen overværede en meget ophidset samtale mellem Korvettenkapitän Petersen og kommandørkaptajn Kjølse. Hvad Petersen præcis brokkede sig over, opfangede Tuxen ikke, men han brugte ordet "schweinerie" så mange gange at han under interneringen fik tilnavnet "Schweinerie-Petersen".

Tuxen og resten af officererne måtte – uden mad - tilbringe resten af dagen og natten i kontorbygningen.

Dagen efter blev alle de internerede danskere samlet på Marsmarken ved Søofficersskolen. Her blev de mønstret og fordelt på de forskellige interneringssteder. Tuxen blev sammen med resten af undervandsbådsdivisionens mandskab indkvarteret ombord på HEKLA. Her oplevede Tuxen, på linie med mange af hans kollegaer, hvordan hans lukaf var blevet gennemrodet af de tyske soldater. Tuxens ur, penge og en række andre værdigendstande var forsvundet og blev aldrig set igen.

Ombord på HEKLA opdagede man at mønttelefonen ombord stadig virkede og da den gik udenom den tysk kontrollerede hovedomstilling på Nyholm, kunne den benyttes til at kontakte familie og venner. Der blev derfor travlhed med at ringe hjem, og efter et par dage løb man ind i det problem at telefonens pengekasse var fyldt helt op og telefon kunne derfor ikke bruges. Ifølge Tuxen måtte man derfor brække pengekassen op for igen at kunne køre penge igennem systemet så man kunne ringe op.

Dagen efter sænkningen kom orlogskaptajn Linde hen til Tuxen for at få detaljerne om sænkningen af HAVFRUEN. Disse skulle Linde bruge til hans rapport om sænkningen, og han og Tuxen blev enige om at der kun skulle stå "sænket af en officer" ud for HAVFRUEN.

Vilhelm Carl Tuxen og frue Irma Tuxen fotograferet i 1946. (Familiefoto venligst stillet til rådighed af Søren Tuxens).

Tuxen huskede interneringen som en meget stille og rolig tid. Efter en otte dages tid fik man tilladelse til at de interneredes familier kunne komme på besøg, og Tuxens kone Irma kom derefter på besøg ca. hver 14. dag. Som en række af hans kolleger i undervandsbådene led Tuxen af tuberkulo-

se, og det gjorde at han var en af de første internerede, der blev løsladt. Efter endt internering forblev Tuxen og hans familie i Nyboder, hvor Tuxen fandt civil arbejde.

Efter krigen kom Vilhelm Carl Tuxen tilbage til søværnet, hvor han blev indtil han i 1963 gik på pension som maskinkommandørkaptajn. Inden da nåede han i 1960 at blive udnævnt til Ridder af Dannebrog af første grad.